

REALIZOVANÉ PRVKY ÚSES V JIHMORAVSKÉM KRAJI Z KRAJINOTVORNÝCH PROGRAMŮ A POZEMKOVÝCH ÚPRAV

Ing. Tereza STRÁNSKÁ, Ing. Renata EREMLÁŠOVÁ

*Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i.
Lidická 25/27, Brno 602 00
tereza.stranska@vukoz.cz, renata.eremiasova@vukoz.cz*

ABSTRAKT

Príspevek se zabývá realizovanými prvky ÚSES na území Jihomoravského kraje od r. 1995 do konce r. 2008. Pozornost byla zaměřena na prvky ÚSES, které byly realizovány na základě finanční podpory z krajinotvorných programů a v rámci pozemkových úprav. Na základě dat poskytnutých Agenturou ochrany přírody a krajiny a Pozemkovými úřady Jihomoravského kraje bylo zjištěno, že bylo realizováno celkem 195 akcí za účelem vytvoření nového prvku ÚSES. Z hlediska počtu realizovaných prvků zcela převažují akce dotované z Programu péče o krajinu. Z hlediska vynaložených finančních prostředků dominuje Program revitalizace říčních systémů.

ÚVOD

Tvorba územních systémů ekologické stability (ÚSES) je legislativně podpořena zákonem 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a jeho prováděcí vyhláškou 395/1992 Sb. Cílem vytváření územních systémů ekologické stability krajiny je kromě zachování přirozeného genofondu krajiny a zachování unikátních krajinných fenoménů i zajištění příznivého působení na zemědělsky a lesnický využívané části krajiny a na urbanizovaná území a také podpora možnosti mnohostranného funkčního využívání krajiny (Buček, 2009).

Počátky realizací ÚSES na území našeho státu spadají do let 1990 – 1991, kdy byly na jižní Moravě založeny první biokoridory s lokálním biogeografickým významem. Tomuto kroku předcházela téměř desetiletá teoretická příprava, ze které vzešel metodický pokyn pro navrhování územních systémů ekologické stability. Postupem času došlo ke zpracování návrhu nadregionálního ÚSES pro celé území České republiky, který byl následně Společností pro životní prostředí převeden do digitální podoby (1993) a doplněn o regionální úroveň (Bínová et al., 1994). Pro potřeby vymezení místního ÚSES byly od roku 1993 postupně sestavovány tzv. generely, které měly charakter oborové dokumentace státní ochrany přírody. V roce 1992 byl zpracován metodický pokyn MŽP ČR k postupu zadávání, zpracování a schvalování dokumentace místního ÚSES, odborným podkladem pro vymezení a navrhování skladebných prvků lokální ekologické sítě se stala publikace Rukověť projektanta pro zpracování místního ÚSES (Löw et al., 1995).

Pro zakládání skladebných prvků ÚSES není stanoven jednoznačně definovaný způsob jejich realizace. Ten se odvíjí ze základních teoretických principů jejich tvorby a současně z výchozího stavu územních podmínek (Šamánková, Lengál, 1998).

Údaje o realizovaných prvcích ÚSES v Jihomoravském kraji byly zjišťovány na základě dat poskytnutých Agenturou ochrany přírody a krajiny a Pozemkovými úřady v Jihomoravském kraji. Byly zjišťovány jednak údaje o realizovaných prvcích ÚSES

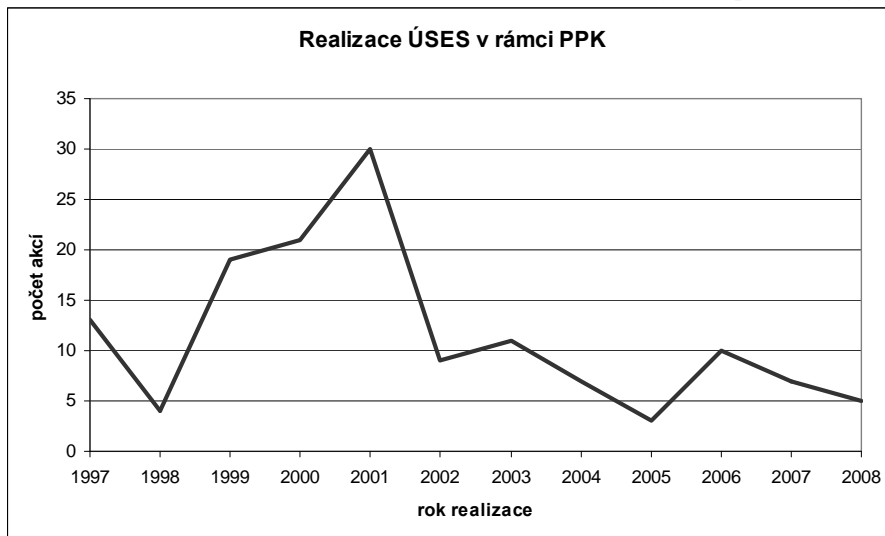
v rámci krajinotvorných programů (Program péče o krajinu, Program revitalizace říčních systémů), tak údaje o realizovaných prvcích ÚSES v rámci pozemkových úprav.

REALIZOVANÉ PRVKY ÚSES Z PROGRAMU PÉČE O KRAJINU

Program péče o krajinu (PPK) vznikl v r. 1994 za účelem postupného naplňování a realizace opatření, která povedou k udržení a systematickému zvyšování biologické rozmanitosti, a k takovému uspořádání funkčního využití území, které zajišťuje ochranu přírodních i kulturních hodnot krajiny. Program je nástrojem sloužícím k zabezpečení cílů v ochraně přírody a krajiny. Z hlediska územních systémů ekologické stability je důležitý především podprogram péče o krajinu, titul A2.2 (tvorba biologických protierozních opatření a realizace vymezených a schválených prvků ÚSES).

Realizované prvky ÚSES byly zjišťovány na základě databáze poskytnuté Agenturou ochrany přírody a krajiny (středisko Brno). Jednalo se zpravidla o tabulky ve formátu XLS nebo DBF. Z této databáze byly vybrány pouze ty akce, které byly v dokumentaci jednoznačně definovány jako nově realizované prvky ÚSES (tedy biocentrum, biokoridor nebo interakční prvek). Na základě těchto primárních dat byla provedena diferenciacie dle počtu akcí, typu skladebných prvků a finančního objemu (graf 1, tab. 1, 2)

Graf 1: Počet realizovaných akcí v období 1997-2008 z Programu péče o krajinu

Tab. 1: Finanční náročnost jednotlivých akcí za období 1997-2008

ROK	ČÁSTKA	ROK	ČÁSTKA
1997	3 327 416	2003	4 853 050
1998	1 346 837	2004	3 399 951
1999	5 700 039	2005	1 034 464
2000	5 201 524	2006	2 121 812
2001	4 001 764	2007	488 234
2002	1 110 113	2008	501 745

Tab. 2: Počet realizovaných skladebných prvků ÚSES

PRVEK ÚSES	POČET	PLOCHA
biocentrum	45	210,5 ha
biokoridor	32	29 km
interakční prvek liniový	14	11,6 km
Interakční prvek polygonový	12	9,17 ha

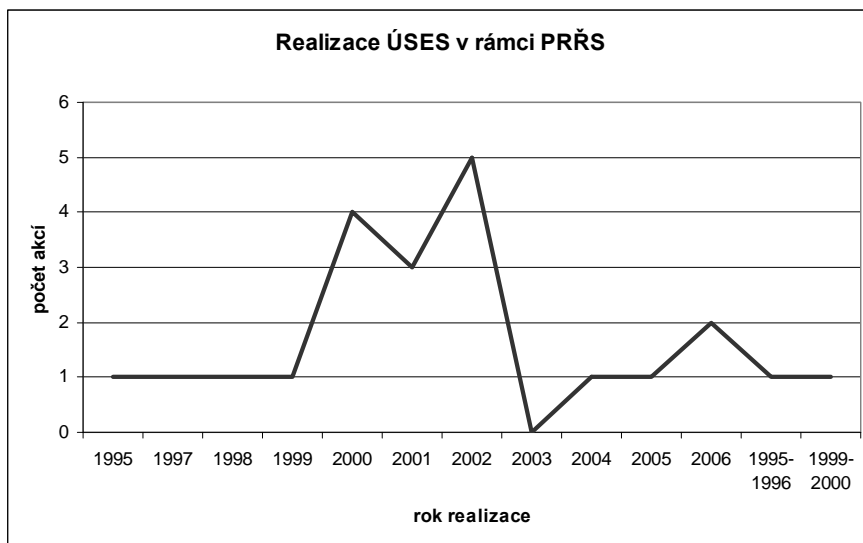
Jak je patrné z grafu 1, nejvyšší počet akcí byl realizován v období let 1999-2001, čemuž odpovídají i nejvyšší dotace. Celkem bylo tedy uskutečněno 139 akcí na realizaci nových prvků ÚSES, přičemž bylo založeno celkem 102 prvků ÚSES (45 biocenter, 32 biokoridorů a 25 interakčních prvků). V průběhu zpracování původních databází bylo nutné rozlišovat pojem akce a prvek ÚSES. Byla celá řada případů, kdy v rámci jedné akce bylo realizováno více prvků ÚSES, ale také naopak – tedy kdy jeden prvek ÚSES byl tvořen postupně na základě několika dotačních titulů z různých časových období.

Realizované prvky ÚSES z Programu revitalizace říčních systémů

Cílem Programu revitalizace říčních systémů je vytvořit podmínky pro obnovu přírodního prostředí i zdrojů užívaných člověkem. Vodní režim patří k nejcitlivějším a také k nejvýznamnějším složkám krajiny. V kulturní krajině osídlené a využívané člověkem je pak jeho činností více nebo méně negativně ovlivňován. Člověk využívá zdroje povrchové i podzemní vody, zasahuje svou činností do přirozeného koloběhu vody a usměrňuje její toky v území.

Zjišťování realizovaných prvků ÚSES bylo zjišťováno opět na základě databáze poskytnuté Agenturou ochrany přírody a krajiny (středisko Brno). Z původní databáze byly vybrány pouze ty akce, které byly v projektové dokumentaci jednoznačně definovány jako nově realizované prvky ÚSES. Na základě těchto primárních dat byla provedena diferenciacie dle počtu akcí, a finančního objemu a typu prvku ÚSES (graf 2, tab. 3, 4)

Graf 2: Počet realizovaných akcí v období 1997-2008 z Programu revitalizace říčních systémů

Tab. 3: Finanční náročnost jednotlivých akcí za období 1995-2008

ROK	ČÁSTKA	ROK	ČÁSTKA
1995	430 000	2003	11 303 000
1997	936 578	2004	1 498 000
1998	2 006 000	2005	3 406 000
1999	1 696 000	2006	4 848 000
2000	5 336 598	1995-1996	2 482 058
2001	9 229 466	1999-2000	946 000
2002	11 873 503		

Tab. 4: Počet realizovaných skladebných prvků ÚSES

PRVEK ÚSES	POČET	PLOCHA
biocentrum	21	46,2 ha
biokoridor	7	10,1 km
interakční prvek	4	2,0 ha

Nejvyšší počet akcí, podobně jako u Programu péče o krajinu, proběhl v období let 1999-2002. U Programu revitalizace říčních systémů se při realizaci jednalo nejčastěji malou vodní nádrž s funkcí lokálního biocentra (bylo vytvořeno celkem 21 biocenter). Vzhledem k tomu, že investiční náklady na tvorbu mokřadu či rybníka jsou mnohem vyšší než při výsadbách, odpovídá tomu i celkové finanční srovnání. Zatímco z Programu péče o krajinu bylo realizováno celkem 102 prvků ÚSES v hodnotě cca 33 mil. Kč, u Programu revitalizace říčních systémů bylo realizováno 31 prvků ÚSES s náklady cca 55 mil. Kč.

Realizované prvky ÚSES v rámci pozemkových úprav

Zjišťování realizovaných prvků ÚSES v rámci pozemkových úprav bylo v první fázi řešeno s Ústředním pozemkovým fondem v Praze. V současnosti probíhá dopřesňování údajů s jednotlivými pozemkovými úřady v Jihomoravském kraji (Břeclav, Brno-venkov, Blansko, Hodonín, Znojmo, Vyškov), které doplní údaje o typu prvku ÚSES a přesnější ceně a výměře realizovaného prvku. V otázce financí je u pozemkových úprav situace podstatně komplikovanější než u krajinotvorných programů. Realizace prvků ÚSES totiž probíhá v rámci komplexních pozemkových úprav, kdy je např. vytvořena i nová cesta apod. a tudíž není možné přesně vyčíslit částku na samotnou realizaci skladebného prvku ÚSES. Následující tabulka je tedy spíše orientační.

Tab. 5: Finanční náročnost jednotlivých akcí za období 1995-2008

ROK	POČET AKCÍ	ČÁSTKA	ROK	POČET AKCÍ	ČÁSTKA
1995	2	nezjištěno	2003	2	753 000
1998	1	nezjištěno	2004	0	0
1999	2	258 484	2005	4	3 821 466
2000	4	2 309 591	2006	4	1 104 100
2001	2	2 895 390	2007	5	2 652 000
2002	5	3 183 161	2008	3	2 059 067

ZÁVĚR

Databáze evidující realizaci prvků ÚSES poskytují cenné informace o naplňování původní myšlenky územních systémů ekologické stability. Při zpracovávání výsledků však vznikly metodické problémy, které jsou dány především různými typy zdrojových dat, které bylo mnohdy velmi těžké sjednotit. Ke starším obdobím (1995-1998) bylo velmi komplikované sehnat zdrojová data, která byla v papírové podobě. Navíc v těchto letech nebyl v projektové dokumentaci ani ve formulářích striktní požadavek na informaci, zda se jedná či nejedná o prvek ÚSES.

Příspěvek je výstupem projektu Atlas krajiny ČR SK/600/1/03

LITERATURA A PRAMENY

- BUČEK, A., 2009:** *Územní systémy ekologické stability krajiny: technokratická šablona či záchranná síť pro biodiverzitu v kulturní krajině?* In: Romportl, D., Chuman, T.: *Geobiodiverzita – integrující perspektivy. Sborník příspěvků z výroční konference CZ-IALE. 22-23. ledna 2009. Univerzita Karlova v Praze, s. 4-23*
- BÍNOVÁ L. A KOL. 1994:** *Generel regionálního územního systému ekologické stability České republiky, Brno: Konečná redakce. Společnost pro životní prostředí, 392 s.*
- LÖW, J. A KOL., 1995:** *Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability. Doplněk. Brno. 122 s.*
- ŠAMÁNKOVÁ, L., LENGÁL, T., 1998:** *Naplňování teorie ÚSES v praxi. Daphne: časopis pro aplikovaný environmentální výzkum č. 1, s. 16-22*